

RECHTVAARDIGHEID & VERANTWOORDELIJKHEID

OVER DE LEGITIMITEIT VAN DE STAAT IN EEN GLOBALISERENDE WERELD

Naam:	Marloes Daling
Studentnummer:	s0824186
Vak:	Bachelor project deel II
Docent:	Rutger Claassen
Aantal woorden:	7408

INHOUD

1.	Inleiding	3
2.	Land grabbing	4
3.	Herdefiniëren van de politieke gemeenschap	6
4.	Relaties en verantwoordelijkheden	8
5.	“We do not live in a just world”	9
6.	Algemene verantwoordelijkheid	11
7.	Speciale verantwoordelijkheid	13
8.	Individu of institutie? – De staat als instrument	18
9.	Conclusie	20
10.	Literatuurlijst	24

1. INLEIDING

Globalisering zet druk op de bestaande ideeën over de legitimiteit van de staat. In een steeds sterker geglobaliseerde wereld, worden mensen beïnvloed door de besluiten die staten waarvan zij geen onderdeel uitmaken, nemen. Näsström stelt in haar artikel *‘What Globalization Overshadows’*: *“It is argued that with intensified economic, political, and social relations across borders, political decisions and their consequences spill over the boundaries of political communities. National communities by no means exclusively shape and influence the decisions of their governments, and governments do not determine the fate for their own citizens alone”*¹. De toegenomen interdependentie tussen staten wereldwijd kan niet genegeerd worden. We kunnen niet anders dan een poging doen een manier te vinden om ons handelen en de consequenties daarvan te rechtvaardigen tegenover degenen die geen onderdeel van onze staat uitmaken.

Dat is precies wat ik in mijn scriptie probeer te doen. De specifieke vraag die ik tracht te beantwoorden is: hoe kan de staat zijn handelen legitimeren, tegenover degenen die geen subject zijn van de staat, maar wel de consequenties van het handelen van de staat ondervinden?

Om de vraag te kunnen beantwoorden, is het van belang enkele concepten te verduidelijken. Met ‘de staat’ doel ik op een politieke gemeenschap. Politieke gemeenschappen bestaan vooral op het niveau van de natiestaat. In sommige delen van de wereld bestaan er sterkere of minder sterke mate politieke gemeenschappen die groter zijn dan enkel de staat, maar we zijn ver verwijderd van een politieke gemeenschap die de gehele wereld omvat. Omdat ik van mening ben dat de staat de voornaamste en primaire politieke gemeenschap is waarin mensen zich bevinden, spreek ik over de staat.

Een belangrijke kanttekening bij het concept ‘besluit’ is de volgende. Doordat de staat de mogelijkheid heeft een keuze te maken, is de staat verantwoordelijk voor de consequenties² van de keuze die hij maakt. Immers, de staat is verantwoordelijk voor de consequenties van zijn besluit, want op het moment dat de staat een andere

¹ Näsström, 2003: 810.

² Het gaat hier om zowel bedoelde als onbedoelde consequenties. Als een besluit onbedoelde consequenties heeft, neemt dat niet weg dat de staat verantwoordelijk is voor die consequenties.

keuze maakt, zijn ook de consequenties anders. Ergo, waar keuzeruimte bestaat, ontstaat verantwoordelijkheid.

In mijn scriptie wissel ik de termen ‘onderdeel uitmaken van de staat’, ‘subject’ en ‘burger’ met elkaar af. Met ieder van deze termen doel ik op het hebben van de nationaliteit horend bij de bewuste staat, of op het leven in het territorium van de staat. Op het moment dat iemand over de Nederlandse nationaliteit beschikt, kan hij in het democratisch proces betrokken worden. Dat maakt dat hij betrokken wordt in een van de bronnen waaraan de Nederlandse staat zijn legitimiteit ontleent: ‘*democratic approval*’³. Het hebben van bijvoorbeeld de Nederlandse nationaliteit geeft mensen met deze nationaliteit bepaalde rechten en plichten, zowel wanneer zij in Nederland wonen, als wanneer zij in het buitenland verblijven. Daarnaast resulteert het leven in het territorium van de Nederlandse staat, ook zonder de Nederlandse nationaliteit te bezitten, in bepaalde rechten en plichten. Op het moment dat iemand in Nederland leeft, heeft hij bijvoorbeeld – tot een bepaalde leeftijd – recht op onderwijs. Met ‘degenen die geen onderdeel uitmaken van de staat’ of ‘de niet-subjecten’ doel ik op degenen die niet de bewuste nationaliteit bezitten én niet in de bewuste staat leven.

In mijn scriptie zal ik verschillende stappen maken om mijn vraag te kunnen beantwoorden. Bij iedere stap wordt aangegeven wat de implicaties zijn voor een concreet voorbeeld: *land grabbing* door Westerse bedrijven in diverse landen in bijvoorbeeld Afrika.

2. LAND GRABBING

Wereldwijd lijden meer dan 900 miljoen mensen aan hongersnood. Het overgrote deel van deze mensen leeft in ontwikkelingslanden. Gedurende het afgelopen decennium zijn de voedselprijzen gestegen. In 2007 en 2008 bereikten zij een hoogtepunt. In veel landen zorgde de prijsstijging voor veel onrust. Rellen braken uit in onder anderen Ethiopië, Senegal, Jemen en Kameroen⁴.

In dezelfde periode stelde het World Resources Institute een constante en duurzame toename van de voedselproductie per capita vast⁵ en nam het aantal mensen

³ Peter, 2010: sectie 3. Meer over de bestaande theorie over de legitimiteit van de staat in paragraaf 2.

⁴ Cochran, 2011; Brown, 2011: 59 – 60.

⁵ Cochran, 2011.

met overgewicht en obesitas⁶. Op dit moment zijn meer dan 1,5 miljard mensen te zwaar en zijn er wereldwijd 500 miljoen mensen met obesitas. Het lijkt alsof de voedselcrisis meer een probleem van verdeling is dan van productie.

De wereldwijde vraag naar voedsel neemt toe. De voornaamste bronnen voor de toegenomen vraag zijn bevolkingsgroei; toegenomen welvaart en de daaraan verbonden toegenomen consumptie van vlees, melk en eieren; en het gebruik van plantaardige middelen voor de productie van brandstof⁷. Met de toenemende vraag naar voedsel en de mogelijke onrust die stijgende prijzen kunnen veroorzaken in het achterhoofd, stopten of beperkten diverse landen hun export van bijvoorbeeld tarwe. Overheden in sterk importerende landen merkten dat zij, voor hun voedselvoorziening, niet altijd en volledig afhankelijk konden zijn van de wereldmarkt. Om voedselzekerheid te realiseren, kijken landen en bedrijven over hun eigen landsgrenzen heen. Importerende landen willen minder moeten vertrouwen op de internationale markt, voor hun voedselvoorziening. Grote, rijke en invloedrijke landen kiezen er daarom voor om grote stukken land in andere landen te kopen of te huren, om daar voedsel te produceren. Met die investeringen wordt een poging gedaan de voedselvoorziening veilig te stellen. Landen en bedrijven streven ernaar de gehele productieketen voor voedsel in handen te krijgen, om op die manier te voorkomen dat problemen zich voordoen in het voedselproductieproces⁸.

Het investeren in de huur of aankoop van land wordt ook *land grabbing* genoemd. *Land grabbing* kan op diverse manieren gedefinieerd worden. Het Institute of Development Studies beschouwt de aankoop van landbouwgronden door transnationale bedrijven als *land grabbing*⁹. Nauwere definities zijn ook mogelijk. *Land grabbing* kan gedefinieerd worden als het aankopen van landbouwgrond die geleid hebben tot “*displacement, dispossession and disenfranchisement*”¹⁰.

De aankoop van land op grote schaal door buitenlandse actoren heeft diverse schadelijke gevolgen. Het overgrote deel van de producten is niet bestemd voor de lokale markt, maar wordt geëxporteerd, waardoor het voedselaanbod op de lokale

⁶ World Health Organization, 2012.

⁷ Brown, 2011: 60.

⁸ Brown, 2011: 63; Cochran, 2012.

⁹ Cochran, 2012.

¹⁰ Scoones, 2009.

markt afneemt. Ook heeft *land grabbing* tot gevolg dat kleine boeren aanmerkelijk minder of zelfs geen inkomen meer hebben. Op hetzelfde moment moeten zij het voedsel kopen dat zij eerder op hun eigen land konden verbouwen. Grote plantages leiden eerder tot armoede dan tot welvaart onder de lokale bevolking¹¹. De lokale economie lijdt dus onder *land grabbing*. De negatieve effecten zijn des te groter in conflict of post-conflict gebieden, of in gebieden met een zwak bestuur¹².

De problemen die voortkomen uit het bestaan van de huidige verdeling van voedsel zijn schrijnend. *Land grabbing* heeft veel negatieve gevolgen en lijkt de leiden tot een vergroting van die problemen. De recente onrust als gevolg van stijgende voedselprijzen zijn slechts een illustratie. In mijn scriptie tracht ik niet enkel een manier te vinden waarop staten hun handelen legitimeren, ik pas het ook toe op een concreet probleem, om op die manier iets te kunnen zeggen over de rol van ons, Westerse burgers.

3. HERDEFINIËREN VAN DE POLITIEKE GEMEENSCHAP

Mijn inziens bestaat er op dit moment een lacune in de politieke theorie met betrekking tot de gevolgen van globalisering voor de legitimiteit van het handelen van de natiestaat.

Volgens veel theoretici ontleent de natiestaat zijn legitimiteit aan zijn subjecten. Fabiënne Peter noemt in drie verschillende bronnen waaraan legitimiteit ontleend kan worden: ‘*consent*’, ‘*beneficial consequences*’ en ‘*public reason and democratic approval*’¹³. Het Weberiaanse idee van consent – als burgers de staat legitiem vinden, is de staat legitiem – is volgens veel filosofen inmiddels achterhaald, maar ook bij pogingen een meer objectieve maatstaf voor legitimiteit te formuleren, worden daarin enkel de subjecten van de staat meegenomen. ‘*Beneficial consequences*’ houdt dat de staat is gecreëerd voor het realiseren van de doelen en de bescherming van degenen die onderdeel van de staat zijn. Als een staat voordelen oplevert ten overstaan van zijn subjecten, is de staat legitiem¹⁴. ‘*Public reason and democratic approval*’ is de derde bron van legitimiteit. In de traditie van consent

¹¹ Cochran, 2012.

¹² Food First, 2012.

¹³ Peter, 2012: sectie 3.

¹⁴ Morris, 2002: 5.

theoretici, bestaat er binnen de moderne politieke theorie een school die stelt dat legitimiteit ontleend kan worden aan het idee van publieke rede, aan democratische instemming of aan een combinatie van deze twee¹⁵. Voor ieder van de genoemde bronnen van legitimiteit geldt dat deze niet kan bestaan, als er geen subjecten zijn. Voor iedere bron zijn de subjecten van de staat noodzakelijk. Morris stelt in zijn boek dat een staat legitiem is, als deze rechtvaardig en minimaal efficiënt is. Een staat is volgens hem gerechtvaardigd “*insofar as it is just and it provides goods and services to inhabitants of its territory more efficiently than alternative providers*”¹⁶. Ook zijn definitie heeft enkel betrekking op de inwoners van het territorium van de staat, en niet op degenen daarbuiten.

De staat claimt onafhankelijk van andere staten te zijn. Hij formuleert zijn eigen wetten, en de wetten van anderen gelden niet binnen de staat. In zijn boek stelt Morris: “*States govern directly and territorially*”¹⁷. Staten besturen rechtstreeks en leveren voordelen op aan de inwoners van het territorium. Binnen het territorium van de staat maakt de staat zijn eigen wetten, biedt hij publieke goederen en diensten. Omdat de staat binnen zijn eigen territorium bestuurt en zijn wetten enkel gelden voor degenen die onderdeel van de staat zijn, hoeft het handelen van de staat enkel gelegitimeerd te worden tegenover eigen subjecten. Op het eerste gezicht lijkt dit redelijk logisch, want wat hebben degenen die geen onderdeel zijn van de staat te maken met de legitimiteit van de bewuste staat? Echter, in een toenemende globaliserende wereld is deze aanname niet meer houdbaar.

Cosmopolitische theoretici trachten de geschetste lacune in de politieke theorie te dichten. Zo stelt Näsström stelt dat globalisering ons dwingt ons idee van een politieke gemeenschap te heroverwegen¹⁸. Pogge behoort ook tot deze traditie. Hij stelt een systeem voor, waarin soevereiniteit over meerdere lagen verdeeld wordt. Op die manier zullen globale problemen zoals klimaatverandering op het juiste niveau aangepakt worden. Binnen dit systeem zal een kleinere rol weggelegd zijn voor de natiestaat¹⁹. Binnen de cosmopolitische school bestaat het idee dat er instituties tot

¹⁵ Peter, 2012: sectie 3.

¹⁶ Morris, 2002: 162; 266

¹⁷ Morris, 2002: 41; 291.

¹⁸ Näsström, 2003: 812.

¹⁹ Pogge, 1992: 69 – 72.

stand moeten komen, om problemen op globaal niveau te adresseren. Ook Young stelt: “*A need for political institutions wide enough in scope and sufficiently strong to regulate these relationships to insure their fairness follows from the global scope of obligations of justice*”²⁰. In mijn optiek is dat een oplossing waarbij voorbij wordt gegaan aan de realiteit. De belangrijke positie van de natiestaat binnen de internationale arena wordt genegeerd. Het is te eenvoudig om het herdefiniëren van de politieke gemeenschap als oplossing aan te dragen. Ik tracht het eerder geschetste legitimiteitsprobleem te adresseren binnen de kaders die de realiteit schept.

4. RELATIES EN VERANTWOORDELIJKHEDEN

De staat kan zijn handelen niet rechtstreeks legitimeren tegenover degenen die geen subject zijn van de staat, maar wel de consequenties van het handelen ondervinden. Zoals beschreven in paragraaf 3 hebben de bronnen aan welke de staat zijn legitimiteit ontleent slechts betrekking op de subjecten van de staat, op de inwoners van het territorium, of op degenen met de nationaliteit horend bij de staat. Omdat de staat zich niet rechtstreeks verhoudt tot zijn niet-subjecten, kan het handelen van de staat enkel op indirecte wijze gelegitimeerd worden tegenover degenen die geen subject zijn van de staat. Dit probleem is inherent aan de manier waarop staten en de wereld ingericht zijn en daarom dient gezocht te worden naar een manier om het handelen binnen de bestaande structuren te rechtvaardigen.

Er is een grote rol weggelegd voor de burgers van de staat. De burgers van een staat hebben namelijk verantwoordelijkheden tegenover de burgers van andere staten. Deze verantwoordelijkheden komen voort uit de verschillende typen rechtvaardigheid. In paragraaf 5 wordt op rechtvaardigheid ingegaan en wordt een onderscheid aangebracht tussen absolute en relationele rechtvaardigheid.

Uit dit onderscheid komen twee soorten verantwoordelijkheden voort. De burgers van een staat hebben algemene verantwoordelijkheden tegenover alle andere mensen en speciale verantwoordelijkheden tegenover degenen met wie zij instituties delen. De algemene verantwoordelijkheden komen voort uit absolute rechtvaardigheid en staan los van het al dan niet bestaan van betrekkingen tussen landen. In paragraaf 6 wordt ingegaan op deze verantwoordelijkheden. Speciale verantwoordelijkheden komen daarentegen voort uit relationele rechtvaardigheid en zijn afhankelijk van de

²⁰ Young, 2006: 105 – 106.

relaties die er bestaan tussen mensen bestaan. Op het moment dat er relaties bestaan tussen mensen brengt dat extra verantwoordelijkheden met zich mee. Paragraaf 7 gaat in op de speciale verantwoordelijkheden.

In paragraaf 8 wordt ingegaan op de rol van de staat met betrekking tot verantwoordelijkheden van individuen. Ondanks dat de verantwoordelijkheden op individueel niveau bestaan, zullen deze op het niveau van de staat gerealiseerd moeten worden. De staat heeft namelijk de macht en de middelen om mogelijkheden te creëren waarop aan deze verantwoordelijkheden voldaan kan worden.

Kortom, de staat kan zijn handelen niet rechtstreeks legitimeren tegenover degenen die geen onderdeel uitmaken van de staat. De legitimering loopt via degenen die wel onderdeel uitmaken van de staat. Zij hebben namelijk verantwoordelijkheden tegenover degenen die geen onderdeel uitmaken van de staat. De staat vormt een middel om de verantwoordelijkheden die de burgers hebben te realiseren. De staat heeft de capaciteiten en middelen dit efficiënter te doen dan de individuele burgers. Indirect heeft de staat dus verantwoordelijkheden tegenover degenen die geen onderdeel uitmaken van de staat. Als de staat aan deze verantwoordelijkheden voldoet, zal het handelen niet illegitiem zijn.

Met betrekking tot het voorbeeld van *land grabbing*, waarbij door het handelen van Westerse bedrijven Afrikaanse burgers onrecht aangedaan wordt, houdt dat in dat de subjecten van de Westerse staat, via de Westerse staat, kunnen ingrijpen. Via de staat kunnen burgers bijvoorbeeld regels opstellen, die het handelen van Westerse bedrijven reguleren.

5. “WE DO NOT LIVE IN A JUST WORLD”²¹

In paragraaf 3 is beschreven hoe binnen de bestaande theorieën over legitimiteit van de staat er geen rekening gehouden wordt met degenen die geen subject zijn van de staat. De staat kan zijn handelen tegenover hen niet legitimeren. Om te voorkomen dat zijn handelen illegitiem is, dient de staat zijn handelen te rechtvaardigen. Maar wat is dan rechtvaardigheid?

Nagel is een van de theoretici die ingaat op deze vraag. Hij brengt een onderscheid aan tussen humanitaire verplichtingen en rechtvaardigheid. Hij stelt: “*Humanitarian duties hold in virtue of the absolute rather than the relative level of*

²¹ Nagel, 2005: 113.

*need of the people we are in a position to help. Justice, by contrast, is concerned with the relations between the conditions of different classes of people, and the causes of inequality between them*²². Hij stelt hiermee dat er een verschil bestaat tussen humanitaire verplichtingen en rechtvaardigheid, met betrekking tot hun referentiekader. Humanitaire verplichtingen hebben, aldus Nagel, betrekking op de absolute noden, in tegenstelling tot rechtvaardigheid, dat per definitie, relatief is.

Volgens Nagels definitie lijkt het hebben van ‘*absolute needs*’ niets van doen te hebben met rechtvaardigheid. Het niet voldoen aan een humanitaire plicht, lijkt op die manier niet onrechtvaardig. Bovendien Nagel laat het echter onduidelijk waar de humanitaire verplichtingen vandaan komen. In mijn optiek hebben absolute behoeften wel degelijk van doen met rechtvaardigheid. De humanitaire verplichtingen, die ik ‘algemene verantwoordelijkheden’ noem, juist voort uit de absolute behoeften.

Absolute noden of behoeften zijn onder andere voedsel, drinkwater en onderdak. Vervolgens houdt absolute rechtvaardigheid in dat het bijvoorbeeld onrechtvaardig is, als ik meer heb dan genoeg, terwijl een ander honger heeft, ongeacht hoe ik mij tot die ander verhoudt. Dit type rechtvaardigheid zou van toepassing zijn op iedere wereld die we kunnen indenken, zelfs op een wereld die opgebouwd is uit onafhankelijke eilanden die nooit eerder interactie met elkaar gehad hebben²³. Om aan de verantwoordelijkheden die voortkomen uit dit type rechtvaardigheid te kunnen voldoen, is het noodzakelijk dat de mogelijkheid van interactie bestaat.

Onrechtvaardigheid kan ook bestaan zonder dat iemand aan honger sterft. Dan is er sprake van rechtvaardigheid in relationele zin. Relationele rechtvaardigheid heeft betrekking op bijvoorbeeld werkomstandigheden of politieke rechten.

Aan de hand van het onderscheid tussen absolute rechtvaardigheid en relationele rechtvaardigheid kan een antwoord gegeven worden op de vraag: “En wat heb ik daarmee te maken?”. Absolute rechtvaardigheid is *raison d’être* van algemene verantwoordelijkheden. Met absolute rechtvaardigheid heeft iedereen te maken. De verantwoordelijkheden die voortkomen uit absolute rechtvaardigheid heeft iedereen²⁴. Als wij bij machte zijn, te voorkomen dat mensen aan honger sterven, is het onze

²² Nagel, 2005: 119.

²³ Miller, 2008: 395.

²⁴ Deze verantwoordelijkheden worden uitgebreider besproken in de volgende paragraaf

verantwoordelijkheid dat te voorkomen. Als er sprake is van relationeel onrecht, hebben wij daar enkel mee te maken op het moment dat er een relatie tussen ons en degenen die onrecht aangedaan wordt, bestaat.

Ik schaar zowel hetgeen Nagel rechtvaardigheid noemt, als hetgeen hij humanitaire verplichtingen noemt onder 'rechtvaardigheid'. Vervolgens breng ik een onderscheid aan tussen absolute en relationele rechtvaardigheid. Deze vormen van rechtvaardigheid vormen de basis voor het bestaan van algemene en speciale verantwoordelijkheden. Deze verantwoordelijkheden worden in de volgende twee paragrafen toegelicht.

6. ALGEMENE VERANTWOORDELIJKHEID

Voor ik in ga op verantwoordelijkheden van burgers, is het nuttig te verhelderen waar ik precies op doel met verantwoordelijkheid. Er bestaat namelijk een verschil tussen retrospectieve verantwoordelijkheid en prospectieve verantwoordelijkheid. Retrospectieve verantwoordelijkheid gaat om de verantwoordelijkheid voor acties in het verleden²⁵. Beargumenteerd kan worden dat het bestaan van onrecht een gevolg is van historische ontwikkelingen. Door het handelen van onze voorouders bestaan er grote verschillen in de mate waarin mensen wereldwijd over voedsel, onderdak en medische zorg beschikken²⁶. Dat de huidige verdeling een gevolg van historische ontwikkelingen is, betekent dat huidige generaties niet verantwoordelijk gehouden kunnen worden deze verdeling²⁷. Het feit dat burgers van een Westers land een hogere levensverwachting, meer materiële bezittingen en meer politieke vrijheden hebben, is slechts het gevolg van iets volstrekt arbitrairs als de geboorteplaats²⁸. De burgers van een Westers land hebben zelf niet actief gehandeld om dit verschil in welvaart te creëren. In mijn optiek is het bestaan van een onrechtvaardige wereld *an sich*, inderdaad het gevolg van historische ontwikkelingen. We kunnen niet verantwoordelijk gehouden worden voor het bestaan van deze onrechtvaardigheid. Om die reden zal niet verder ingegaan worden op retrospectieve

²⁵ Richardson, 1999: 218 – 219.

²⁶ Dit argument kan overigens ook omgekeerd worden. Zoals we niet verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor het handelen van onze voorouders, we niet kunnen claimen dat we recht hebben op de dingen die het ons opgeleverd heeft.

²⁷ Pogge, 2005: 2.

²⁸ Satz, 1999: 67 – 68, Young, 2006: 104 – 105.

verantwoordelijkheid. Als ik over verantwoordelijkheden schrijf, doel ik op prospectieve verantwoordelijkheid: verantwoordelijkheid naar de toekomst toe. Op het moment dat door ons handelen onrecht in stand wordt gehouden, wordt vergroot of gecreëerd, zijn wij daar wel voor verantwoordelijkheid.

De verantwoordelijkheden van burgers vallen in twee soorten uiteen: algemene verantwoordelijkheden en speciale verantwoordelijkheden.

Algemene verantwoordelijkheden zijn verantwoordelijkheden die alle mensen tegenover elkaar hebben, onafhankelijk van hoe zij zich tot elkaar verhouden, onafhankelijk van hoe de staten waarvan zij onderdeel uitmaken zich tot elkaar verhouden. Deze verantwoordelijkheden komen voort uit absolute rechtvaardigheid, dat betrekking heeft op de absolute of minimale noden van ieder mens, ongeacht de politieke gemeenschap waar hij onderdeel van uitmaakt.

Peter Singer stelt in zijn artikel '*Famine, Affluence, and Morality*': "*suffering and death from lack of food, shelter, and medical care are bad*"²⁹. Dat is de assumptie die ik maak: het is slecht om te lijden of te sterven door een gebrek aan eten, een veilig onderkomen of medische zorg. Dit brengt, volgens Singer, een morele plicht met zich mee. Hij stelt: "*if it is in our power to prevent something bad from happening, without thereby sacrificing anything of comparable moral importance, we ought, morally, to do it*"³⁰. Deze stelling bevat een voorwaarde: wij moeten bij machte zijn, wij moeten het slechte kunnen voorkomen. Tevens noemt hij een voorbehoud: "*without sacrificing anything of comparable moral importance*". Het handelen om te voorkomen dat iets slechts gebeurt, mag niet leiden tot iets vergelijkbaars slechts of verkeerd zijn. Ook schrijft hij dat het handelen niet mag plaatsvinden "*without failing to promote some moral good*". Het handelen om te voorkomen dat iets slechts gebeurt, moet moreel juist zijn.

Ergo, andere mensen kunnen claims op mij maken. Hun noden en behoeften kunnen mij van redenen voor actie voorzien, ongeacht het wel of niet bestaan van relatie met hen. Als een onbekende mijn hulp nodig heeft en ik ben in de positie te helpen, zonder dat dit mij buitenproportioneel veel kost, dan help ik hem. "*This is true, simply in virtue of our common humanity.*"³¹

²⁹ Singer, 1972: 231.

³⁰ Singer, 1972: 231.

³¹ Scheffler 1997: 196.

Wat betekent dit voor *land grabbing*?

Met betrekking tot *land grabbing* betekenen de algemene verantwoordelijkheden dat, als het binnen de macht van burgers ligt te kunnen voorkomen dat er iets slechts gebeurt, zij dat zouden moeten doen³². Als burgers van een staat kunnen voorkomen dat burgers van een andere staat de hongersdood sterven, hebben zij de morele plicht dat te doen, tenzij dit ernstige nadelige gevolgen of buitenproportioneel hoge kosten heeft. Deze plicht bestaat ongeacht de betrekkingen die er tussen beide landen bestaan. Onafhankelijk van de specifieke casus, onafhankelijk van het bedrijf dat land koopt, onafhankelijk van het land waar het bedrijf de land koopt, bestaan de algemene verantwoordelijkheden.

Een hypothetische situatie, ter illustratie. Een Noors bedrijf, Bedrijf X, koopt land in Ethiopië. Ten behoeve van de illustratie, nemen we aan dat deze transactie rechtmatig is verlopen³³. Ook nemen we aan dat de opbrengsten rechtvaardig verdeeld worden. Als deze aankoop hongersnood in Ethiopië tot gevolg heeft, is er sprake van een onrechtvaardige situatie, omdat het ontbreekt aan absolute rechtvaardigheid. Dit betekent ook dat men verantwoordelijkheid moet nemen – niet per se in Noorwegen, het is een verantwoordelijkheid die iedereen heeft die in staat is deze hongersnood te voorkomen of te verkleinen, zonder dat het tot iets soortgelijks slechts leidt – en het handelen van Bedrijf X een halt toe moet roepen³⁴.

Om aan deze verantwoordelijkheden te kunnen voldoen, is er een rol voor de staat weg gelegd. In paragraaf 8 wordt de rol van de staat uitgebreider besproken.

7. SPECIALE VERANTWOORDELIJKHEID

*“Injustice can exist without anyone being on the verge of starvation”*³⁵. Naast de absolute rechtvaardigheid bestaat er ook relationele rechtvaardigheid, waardoor er

³² Singer, 1972: 231.

³³ Een probleem is vaak dat niet het geval is. Land wordt vaak verkocht of verhuurd door een autoriteit die niet de rechtmatige eigenaar van het land is, met tot gevolg dat de mensen die ik het land leven en werken gedwongen worden te verhuizen, zonder dat daar compensatie tegenover staat.

³⁴ We kunnen niet stellen dat wij verantwoordelijk zijn voor de bestaande onrechtvaardigheid. Als wij het handelen van Bedrijf X toestaan terwijl dat onrecht creëert of vergroot, zijn wij daar wel voor verantwoordelijk.

³⁵ Nagel, 2005: 118.

naast de algemene verantwoordelijkheden ook speciale verantwoordelijkheden bestaan. Dit zijn verantwoordelijkheden die wij tegenover sommigen wel hebben en tegenover anderen niet. Speciale verantwoordelijkheden komen voort uit relationele rechtvaardigheid en uit de relaties die er tussen landen kunnen bestaan.

Scheffler is een van de auteurs die ingaat op verantwoordelijkheden. Hij stelt in zijn artikel '*Relationships and Responsibilities*' de volgende vraag: "*How do we come to have responsibilities to some people that we do not have to others?*"³⁶ Hij beantwoordt zijn vraag door weer te geven hoe in ons dagelijks leven speciale verantwoordelijkheden tot stand komen. Scheffler spreekt over interactie en over de 'natuur' van de relatie als basis voor de verantwoordelijkheden.

Zo stelt hij dat voorafgaand aan het bestaan van verantwoordelijkheden er vaak sprake is van interactie tussen twee personen. Het kan gaan om een gemaakte afspraak of belofte. Het kan gaan om een gunst die de één een ander verleend heeft, waardoor de ander vindt dat hij de één wat verschuldigd is. Het is ook mogelijk dat de één de ander op een eerder moment schade berokkend heeft, en een poging doet dat recht te zetten. In al die gevallen ligt de plaatsgevonden interactie ten grondslag aan de verantwoordelijkheden die tussen ons bestaan.

Speciale verantwoordelijkheden kunnen ook op een andere manier tot stand komen. De 'natuur' van de relatie (de relatie *an sich*) die ik met een ander heb, kan ook ten grondslag liggen aan de verantwoordelijkheden die wij tegenover elkaar hebben. Scheffler geeft aan dat, volgens diverse theoretici, wij speciale verantwoordelijkheden kunnen hebben, omdat iemand bijvoorbeeld onze zus, onze vriend of onze buurman is. Iedere persoon heeft meerdere rollen – familie, vriend, collega, studiegenoot –, waardoor veel verschillende soorten relaties tot stand komen. Soms bestaat een relatie uitsluitend omdat we beiden lid zijn van een bepaalde groep. We kunnen tot dezelfde gemeenschap behoren of burgers van hetzelfde land zijn. In deze gevallen is het mogelijk dat we 'de ander' nooit ontmoet hebben en dat er nooit interactie tussen ons en 'de ander' heeft plaatsgevonden. Dit neemt echter niet weg dat wij geen verantwoordelijkheden tegenover elkaar hebben.

Immers, op het moment dat meerdere personen onderdeel uitmaken van één en dezelfde institutie, genereert dat over het algemeen een grotere vraag naar gelijkheid

³⁶ Scheffler, 1997: 198.

tussen degenen die onderdeel uitmaken van de institutie³⁷. Wanneer mensen bijvoorbeeld onderdeel uitmaken van een gemeenschappelijke politieke institutie, bestaat over het algemeen het verlangen naar gelijkheid in politieke macht³⁸. Tijdens verkiezingen weegt ieders stem even zwaar. Satz stelt: “*sharing state institutions places us in a special relationship with our fellow citizens: each of us is participating in an ongoing democracy. To ensure the conditions of this democracy, we must equalize political power and restrict the scope of resource inequality*”³⁹. Het participeren in één en dezelfde institutie betekent dus dat wij een relatie met elkaar hebben. Een dergelijke relatie brengt speciale verantwoordelijkheden met zich mee.

Wat betekent dit voor *land grabbing*?

Om een antwoord te kunnen geven op de vraag of Westerse burgers met betrekking tot *land grabbing* wel of geen speciale verantwoordelijkheden hebben tegenover bijvoorbeeld Afrikaanse burgers, is het noodzakelijk om te weten of er een relatie tussen hen bestaat. Om daar achter te komen, moeten we de volgende vraag stellen: Is handel een institutie⁴⁰?

Pogge zou die vraag positief beantwoorden, want: “*In a world with large international inequalities, the domestic institutions of the poorer societies are vulnerable to being corrupted by powerful political and economic interests abroad. This is something we see all around us: manipulative and self-serving interferences by politicians and business people from rich nations with the internal political, judicial and economic processes of third world societies*”⁴¹.

³⁷ Satz, 1999: 78. Satz spreekt hier enkel over instituties die binnen een staat bestaan. Ik ben echter van mening dat dit ook opgaat voor instituties die op internationaal of globaal niveau bestaan.

³⁸ Er bestaan veel voorbeelden van instituties waarin degenen die onderdeel uitmaken van de institutie niet allemaal exact evenveel macht hebben. Echter, dat is ook niet wat ik stel. Ongelijkheid komt voor binnen instituties. Binnen sommige Europese instituties geldt dat ieder land, ongeacht inwonertal, een gelijke stem heeft, terwijl binnen andere instituties bijvoorbeeld wel gedifferentieerd wordt op basis van inwonertal. Echter, het dient wel gerechtvaardigd te worden. Er bestaat een *vraag* naar gelijkwaardigheid. Wij zouden het niet rechtvaardig vinden, als binnen een institutie, bestaande uit acht landen, twee daarvan besluiten nemen, zonder dat de overige zes enige vorm van inspraak hebben.

³⁹ Satz, 1999: 78.

⁴⁰ Ik hanteer een ruime definitie van een ‘institutie’. Ik doel zowel op de wettelijke of staatkundige instituties, als op de minder duidelijk aanwijsbare instituties.

⁴¹ Pogge, 1994: 20.

Dit kan geïllustreerd worden aan de hand van het voorbeeld van Phil Heilberg. In Rolling Stone verscheen een artikel: “*Will global warming, overpopulation, floods, droughts and food riots make this man rich? Meet the new capitalists of chaos*”. In het artikel neemt Phil Heilberg – voormalig Wall Street handelaar, nu een van de grootste private grootgrondbezitters in Afrika – een groep journalisten mee naar Zuid-Soedan, dat op dat moment nog niet onafhankelijk is van Soedan. Heilberg geeft aan dat hij niet wil handelen met een sterke autoriteit⁴². Hij wil niet investeren in een land, om vervolgens door de overheid weggestuurd te worden. In zwakke staten is het eenvoudiger om volledige controle over zijn land te krijgen. Om dat te realiseren heeft Heilberg nog voor de onafhankelijkheid van Zuid-Soedan contact heeft met diverse generaals en stamhoofden. Hij bemoeit zich actief met de processen en personen in het land. Ook in andere landen komt het voor dat investeerders zich bemoeien met de interne politieke, juridische en economische processen. Omdat dit een gevolg van de internationale handel is, kan internationale handel beschouwd worden als een institutie.

Nagel stelt dat het voor een functionerende wereldeconomie noodzakelijk is dat er een internationaal systeem van eigendomsrechten en contractuele verplichtingen bestaat⁴³. Dit systeem schept de voorwaarden voor internationale handel. Dit systeem bevat rechten, zoals het recht van soevereine staten om de exploitatie van hun natuurlijke hulpbronnen te verkopen of te verlenen, hun recht om internationaal te lenen en de verplichting terug te betalen af te wentelen op volgende regeringen, het recht van internationale ondernemingen vestigingen of dochterondernemingen in andere landen op te zetten, enzovoort. Ook zijn in dit systeem regels vastgelegd. Zo zijn wetten tegen kartelvorming uitgebreid tot op het internationale niveau en zijn er beperkende regels met betrekking tot protectionistische maatregelen of dumping opgesteld. Internationale handel is dus niet enkel een economisch concept, maar is ook onlosmakelijk verbonden met het wettelijk kader – de rechten en plichten – dat noodzakelijk is voor het werkbaar maken en houden van de wereldeconomie.

De Westerse burger en de Afrikaanse burger participeren dus in één en dezelfde institutie. Dit betekent dat er een relatie bestaat tussen de Westerse en de

⁴² Funk, 2010: 58 – 63.

⁴³ Nagel, 2005: 137.

Afrikaanse burger. Dat er een relatie bestaat tussen Westerse en Afrikaanse burgers, betekent dat zij speciale verantwoordelijkheden tegenover elkaar hebben. Op het moment dat er sprake is van bijvoorbeeld uitbuiting of een bijzonder slechte werkomstandigheden, hebben wij de verantwoordelijkheid om – mits wij bij machte zijn – daar iets aan te doen.

Voor zowel de algemene verantwoordelijkheden als voor de speciale verantwoordelijkheden geldt dat wij – Westerse burgers – verantwoordelijkheden tegenover de inwoners van Afrikaanse staten hebben. Iedereen heeft algemene verantwoordelijkheden tegenover iedereen. Zoals beschreven in eerdere paragrafen is het mijn verantwoordelijkheid te voorkomen dat er iets slechts gebeurt, als ik bij machte ben dat te voorkomen, mits dat niet betekent dat er iets soortgelijks slechts gebeurt. De speciale verantwoordelijkheden komen daar bovenop. Westerse burgers hebben speciale verantwoordelijkheden tegenover burgers van Afrikaanse staten, op het moment dat wij in dezelfde institutie participeren als zij. Handel vormt de institutie waar binnen wij participeren. De manier waarop wij participeren, hoe wij handelen – wat wij eten, wat wij kopen, waar wij ons geld aan besteden – heeft consequenties voor de inwoners van de landen waar bijvoorbeeld ons voedsel vandaan komt.

De Afrikaanse burgers, de niet-subjecten, hebben niet dezelfde politieke macht binnen de Westerse staat als de burgers van die staat⁴⁴. Op geen manier worden zij betrokken bij de besluitvorming binnen onze staat. Op het moment dat handelen nadelige consequenties heeft voor degenen buiten onze staat, kan dat niet gelegitimeerd worden. Daarom is de rol van de subjecten belangrijk. De relatie tussen het subject en het niet-subject van een staat – de relatie die wij hebben, omdat wij binnen dezelfde institutie participeren – is de enige relatie die Afrikaanse burgers aan de Westerse staat verbindt. Westerse burgers hebben verantwoordelijkheden tegenover de Afrikaanse burgers. De relatie die tussen de burgers van een staat en de burgers van andere staten bestaat, maakt dat de burger verantwoordelijk is voor het betrekken van de behoeften en noden van burgers van andere staten, in het handelen van de staat.

⁴⁴ Satz, 1999: 80.

8. INDIVIDU OF INSTITUTIE? – DE STAAT ALS INSTRUMENT

In de vorige paragrafen ben ik ingegaan op de verantwoordelijkheden die burgers van een staat hebben tegenover de burgers van een andere staat. Deze verantwoordelijkheden bestaan op het individuele niveau. In deze paragraaf ga ik in op de rol van de staat. De staat is namelijk van belang om aan de verantwoordelijkheden te kunnen voldoen. Zoals beschreven in paragraaf 3 is het herdefiniëren van de politieke gemeenschap een veel aangedragen antwoord op de druk die globalisering op de natiestaat zet. Op het moment dat instituties⁴⁵ op een globaal niveau tot stand komen, zullen globale problemen adequater aangepakt kunnen worden. Echter, in mijn optiek kan er niet voorbijgegaan worden aan het belang van de natiestaat. Tot dusverre zijn slechts de verantwoordelijkheden van individuen besproken. Dat betekent niet dat zij de enigen met verantwoordelijkheden zijn. De verantwoordelijkheden van individuen leiden indirect tot verantwoordelijkheden voor de staat.

Nihlén Fahlquist biedt in dezen wellicht een interessant standpunt. Zij gaat in op de verdeling van verantwoordelijkheden tussen burgers en instituties met betrekking tot klimaatverandering⁴⁶. Zij stelt dat, op het moment dat als redelijkerwijs verwacht kan worden, dat burgers voor een milieuvriendelijke optie kiezen, zij verantwoordelijk zijn voor de keuze die zij maken. Als gebruik maken van het openbaar vervoer, in plaats van de auto, geen buiten proportioneel hogere kosten met zich mee brengt, zouden burgers hun verantwoordelijkheid moeten nemen en moeten kiezen voor het openbaar vervoer. Doen zij dat niet, dan zijn zij volledig verantwoordelijk voor de negatieve gevolgen van hun keuze.

Daarnaast bestaat de verantwoordelijkheid van instituties, zoals overheden en grote bedrijven. Instituties zijn in staat om het gedrag van grote groepen mensen te beïnvloeden. Zij kunnen meer macht en middelen inzetten om bijvoorbeeld de aankoop van alternatieve producten te stimuleren, in tegenstelling tot veel individuen. Nihlén Fahlquist stelt dat milieuvriendelijke producten relatief duur zijn. Overheden zouden deze producten bijvoorbeeld kunnen subsidiëren, waardoor de prijs daalt en

⁴⁵ Instituties in de nauwere betekenis van het woord. Binnen de cosmopolitische school bestaat, zoals beschreven in paragraaf 3, het idee dat op globaal niveau instituties die globale problemen kunnen adresseren, ingesteld moeten worden.

⁴⁶ Nihlén Fahlquist, 2008: 119 – 121.

zij een redelijk alternatief voor minder milieuvriendelijke, goedkopere producten worden. Op die manier zouden overheden in staat moeten zijn een systeem te creëren waarin het voor consumenten even eenvoudig en goedkoop is milieuvriendelijke producten te kopen.

Bovendien dienen verantwoordelijkheden op het niveau van instituties genomen te worden, omdat de staat over de benodigde capaciteiten beschikt. De staat beschikt over meer middelen. Het is waarschijnlijk dat op het niveau van de staat efficiënter gewerkt kan worden, dat op efficiëntere wijze bijvoorbeeld informatie verzameld en verwerkt kan worden, dan op individueel niveau⁴⁷. Instituties zijn beter in staat informatie over de consequenties van hun handelen te verzamelen en te verwerken. Zij kunnen de benodigde coördinatie en coöperatie eenvoudiger realiseren dan een individu. Staten in het bijzonder kunnen ook op efficiëntere wijze – door middel van bijvoorbeeld belastingheffing – de eventuele kosten verdelen.

Veel van de verantwoordelijkheden die tegenover de burgers van andere staten bestaan, heeft iedereen die in dezelfde instituties participeert. Omdat burgers dezelfde verantwoordelijkheden tegenover elkaar en tegenover de burgers van andere staten hebben, kunnen deze eenvoudig geaggregeerd worden tot op het niveau van de natiestaat. Dit betekent dat het eenvoudiger is verantwoordelijkheden na te komen. De staat beschikt over meer middelen en capaciteiten. Bovendien vindt veel besluitvorming op het niveau van de natiestaat plaats. Daar wordt veel van het collectief handelen gevormd, daarom zou daar ook rekening gehouden moeten worden met de verantwoordelijkheden van de burgers van de staat tegenover de burgers van andere staten.

Wat betekent dit voor *land grabbing*?

Westerse burgers kunnen de staat gebruiken als middel om hun verantwoordelijkheden na te komen. De staat beschikt over de benodigde capaciteit en kan efficiënter werken. Westerse burgers hebben verantwoordelijkheden tegenover Afrikaanse burgers en zij kunnen deze vormgeven en aankomen door middel van de staat. De staat krijgt dus een rol, op het moment dat burgers de staat gebruiken als middel om aan hun verantwoordelijkheden te voldoen. Met andere woorden, de staat

⁴⁷ Nihlén Fahlquist, 2008: 119 – 121; Shue, 1988: 696.

is het instrument waarover Westerse burgers beschikken om te voorkomen dat onrechtvaardigheid in stand gehouden, gecreëerd of vergroot wordt.

De staat als middel fungeren om het handelen van bedrijven te reguleren. Burgers dienen hun verantwoordelijkheden te nemen. Op het moment dat burgers van mening zijn dat het handelen van een bedrijf conflicteert met de verantwoordelijkheden van die de burger tegenover de burgers van andere staten heeft, kunnen zij via de staat het bedrijf tot de orde roepen. De relatie die een Westers bedrijf met een Afrikaanse autoriteit aangaat, kan implicaties hebben voor de Afrikaanse burgers. Zoals Singer stelt: “[w]hen a corporation or a nation accepts the right of dictators to sell their country’s non-renewable natural resources, it is accepting the dictators’ claims to legitimate authority over those resources”⁴⁸. Singer geeft aan dat, door bijvoorbeeld land te kopen van een Afrikaanse autoriteit, het bedrijf de claim van deze autoriteit op het gekochte land accepteert. Dit kan een groot probleem zijn, omdat veel regionale en lokale autoriteiten vaak de lange termijn effecten van landdeals negeren en slechts gefocust zijn op de betaling van de huur of de aankoopsom⁴⁹. De vraag die bedrijven zich moeten stellen, is de volgende: accepteert de Westerse burger de Afrikaanse autoriteit als rechtmatige verkoper van het land?

Niet alleen kan de staat dienst doen als middel. De staat zelf is in staat een grotere hoeveelheid informatie in een kortere tijd te verwerken dan één of enkele individuen dat kunnen⁵⁰. Daardoor kan de staat bijvoorbeeld in beeld brengen welke gevolgen de keuzes van burgers wereldwijd hebben. Het is vrijwel onmogelijk om in kaart te brengen welke gevolgen iedere individuele handeling van ieder individu heeft, maar door op een hoger niveau – op het niveau van de staat – deze informatie te verzamelen, kan inzicht ontstaan in de keuzemogelijkheden van burgers en de consequenties daarvan.

9. CONCLUSIE

Als gevolg van globalisering, heeft het handelen van staten niet alleen consequenties voor de inwoners van de staat, maar ook voor de inwoners van andere staten. Lang

⁴⁸ Singer, 2002: 105.

⁴⁹ The Oakland Institute, 2011: 29.

⁵⁰ Nihlén Fahlquist, 2008: 119 – 121; Shue, 1988: 696.

niet altijd zijn deze gevolgen even positief. Om die reden heb ik in mijn scriptie een poging gedaan een manier te vinden waarop staten hun handelen kunnen legitimeren tegenover degenen die geen onderdeel van de staat uitmaken. De vraag die ik gesteld heb, is de volgende: hoe kan de staat zijn handelen legitimeren, tegenover degenen die geen subject zijn van de staat, maar wel de consequenties van het handelen van de staat ondervinden?

De staat kan zijn handelen niet rechtstreeks legitimeren tegenover degenen die geen subject zijn van de staat. De staat kan echter wel op indirecte wijze zijn handelen legitimeren. Een belangrijke rol hierbij ligt bij de burgers van de staat. Zij hebben namelijk verantwoordelijkheden tegenover de burgers van andere staten. De burgers hebben algemene verantwoordelijkheden tegenover alle andere mensen en speciale verantwoordelijkheden tegenover degenen met wie zij instituties delen.

De verantwoordelijkheden bestaan op individueel niveau, maar dat betekent niet dat er geen rol voor de staat weggelegd is. De staat heeft de macht en de middelen aan deze verantwoordelijkheden te voldoen, of om het voor burgers eenvoudiger te maken aan deze verantwoordelijkheden te voldoen. De staat vormt als het ware een middel om de verantwoordelijkheden die de burgers hebben te realiseren. De staat heeft namelijk de capaciteiten en middelen dit efficiënter te doen dan de individuele burgers. Via zijn burgers krijgt de staat verantwoordelijkheden tegenover degenen die geen onderdeel uitmaken van de staat.

Met betrekking tot het voorbeeld van *land grabbing*, waarbij door het handelen van Westerse bedrijven Afrikaanse burgers onrecht aangedaan wordt, houdt dat in dat de burgers van de Westerse staat, via de Westerse staat, kunnen ingrijpen. Als er sprake is van een onrechtvaardige situatie in absolute zin, als er sprake is van bijvoorbeeld hongersnood, dan dienen Westerse burgers verantwoordelijkheid te nemen en – mits zij bij machte zijn – daar iets aan te doen, ongeacht de relatie tussen de Westerse en de Afrikaanse burgers. Is er sprake van een onrechtvaardige situatie in relationele zin, zijn bijvoorbeeld de werkomstandigheden niet goed, dienen de Westerse burgers mits zij in dezelfde institutie participeren. Op dat moment kunnen burgers via de staat bijvoorbeeld regels op stellen, die het handelen van Westerse bedrijven reguleren. Let wel, door globalisering neemt de omvang van de institutie ‘handel’ toe, waardoor deze institutie steeds meer mensen omvat. Dit betekent ook dat burgers tegenover steeds meer burgers verantwoordelijkheden krijgen. Op het

moment dat de staat zijn verantwoordelijkheden neemt, en de burgers die van hen, zal het handelen van een staat gelegitimeerd zijn.

In mijn scriptie zijn diverse thema's aan bod gekomen. Ik ben ingegaan op rechtvaardigheid, op verantwoordelijkheden van burgers en op de rol van instituties met betrekking tot deze verantwoordelijkheden. Echter, er is meer dan voldoende ruimte voor verschillende vervolgdiscussies. Op basis van de in mijn scriptie gebruikte argumenten, kunnen diverse vervolgvragen gesteld worden.

Ik heb onder andere naar verantwoordelijkheden van burgers gekeken en deze toegepast op *land grabbing*. Ook met betrekking tot andere thema's vinden discussies over verantwoordelijkheden plaats, zo ook binnen bijvoorbeeld het klimaatdebat. Een belangrijk concept binnen het klimaatdebat is *common but differentiated responsibilities*. Het idee achter dit concept is dat welvarende landen meer verantwoordelijkheid zouden moeten nemen⁵¹. Het klimaatdebat vindt op verschillende niveaus plaats. Sommigen twijfelen over of het daadwerkelijk gebeurt en anderen hebben vraagtekens bij de ernst van de gevolgen. Dat neemt niet weg dat voor klimaatverandering geldt dat het overgrote deel van de landen het eens is, dat het niet wenselijk is, en dat er iets aan gebeuren moet. Bij *land grabbing* is dat in mindere mate het geval. De gevolgen van *land grabbing* verschillen zijn niet voor ieder land slecht. Dat neemt echter niet weg dat het bijvoorbeeld interessant kan zijn om te kijken in hoeverre het idee van *common but differentiated responsibilities* van toepassing kan zijn op *land grabbing*. Moeten welvarender landen meer verantwoordelijkheden nemen? Moeten welvarende of invloedrijke burgers meer verantwoordelijkheden nemen? Bestaat er een asymmetrie in verantwoordelijkheid?

Tevens ben ik ingegaan op de rol van instituties, of staten. Mijn inziens vormen zij een instrument voor burgers, om aan hun verantwoordelijkheden te voldoen. Daarnaast krijgen staten verantwoordelijkheden, omdat zij over de benodigde macht en middelen beschikken. Echter, als we naar bijvoorbeeld

⁵¹ Voorstanders van het *common but differentiated responsibilities* principe voeren hiervoor diverse argumenten aan. Zo zouden welvarende landen zouden in het verleden meer uitgestoten hebben, en een deel van hun welvaart danken aan het gebrek aan beperkingen. Ten tweede bestaat het idee dat welvarende landen over de benodigde middelen en technologieën beschikken, om uitstoot tegen te gaan.

ontwikkelingshulp kijken, zullen we zien dat de verantwoordelijkheden die wij als burgers hebben, ook vaak genomen worden door non-gouvernementele organisaties. Non-gouvernementele organisaties zijn ook interessante spelers in de internationale arena en er zijn meer dan voldoende vragen met betrekking tot hun rol te stellen. In hoeverre zijn zij geschikte instituties om aan onze verantwoordelijkheden te voldoen? En hoe verhouden burgers zich tot deze organisaties?

Een andere belangrijke vraag, die voortvloeit uit het bestaan van de verschillende verantwoordelijkheden die wij tegenover verschillende mensen hebben, is: wat als het niet allemaal kan? Geen individu, geen land alleen, is in staat om in zijn eentje bijvoorbeeld alle voedseltekorten op te lossen. Echter, dat dat het geval is, betekent niet dat die verantwoordelijkheden niet bestaan. Als een ieder zijn verantwoordelijkheden neemt, zal het nastreven van een eerlijke verdeling van voedsel een stuk realistischer lijken.

In de wereld van vandaag, met internationale markten en toegenomen interdependentie tussen staten, is er één belangrijke vraag die wij onszelf moeten stellen: wie maakt de keuzes? In mijn optiek, is er slechts één juist antwoord: wij maken de keuzes. We dienen ons bewust te worden van het feit dat onze verantwoordelijkheden niet beperkt zijn tot de mensen die in hetzelfde land wonen, of tot degenen die wij kennen. Ons handelen heeft niet alleen gevolgen voor ons en de mensen rondom ons, maar ook voor heel veel anderen, dichtbij en ver weg.

10. LITERATUURLIJST

- Brown, L. (2011) "The Emerging Politics of Food Scarcity" in Brown, L. (ed.) *World on the Edge: How to Prevent Environmental and Economic Collapse*, Washington DC: The Earth Policy Institute.
- Cochran (2011) "Food Security or Food Sovereignty: The Case of Land Grabs" in *The Journal of Humanitarian Assistance*, online beschikbaar op <http://sites.tufts.edu/jha/archives/1241>, bezocht op 28 april 2012.
- Food First (2011) Landmark conference on land grabbing, <http://www.foodfirst.org/en/Land+grabbing>, bezocht op 18 mei 2012.
- Funk, M. (2010) "Will global warming, overpopulation, floods, droughts and food riots make this man rich? Meet the new capitalists of chaos" in *Rolling Stone Magazine*, jaargang 24, nummer 10: pp 58 – 65 en 82.
- Miller, D. (2008) "National responsibility and global justice", in *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, jaargang 11, nummer 4: pp 383 – 399.
- Morris, C. W. (2002) *An Essay on the Modern State*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Näsström, S. (2003) "What Globalization Overshadows" in *Political Theory*, jaargang 31, nummer 6, pp 808 – 834.
- Nagel, T. (2005) "The Problem of Global Justice" in *Philosophy & Public Affairs*, jaargang 33, nummer 2, pp 113 – 147.
- Nihlén Fahlquist, J. (2008) "Moral Responsibility for Environmental Problems – Individual or Institutional?" in *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, jaargang 22: pp 109 – 124.
- Peter, F. (2012) "Political Legitimacy", in *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/legitimacy/>, bezocht op 20 februari 2012.
- Pogge, T. (1992) "Cosmopolitanism and Sovereignty" in *Ethics*, jaargang 103, nummer 1: pp 48 – 75.
- Pogge, T. (1994) "An Egalitarian Law of Peoples" in *Philosophy and Public Affairs*, jaargang 23: pp 195 – 224.
- Pogge, T. (2005) "World Poverty and Human Rights" in *Ethics & International Affairs*, jaargang 19, nummer 1: pp 1 – 7.
- Richardson, H.S. (1999) "Institutionally Divided Moral Responsibility" in *Social Philosophy and Policy*, jaargang 16, nummer 2: pp 218 – 249.

- Shue, H. (1988) “Mediating Duties” in *Ethics*, jaargang 98, nummer 4: pp 687 - 704
- Satz, D. (1999) “Equality of What among Whom? Thoughts on Cosmopolitanism, Statism, and Nationalism” in Shapiro, I. en Brilmayer, L. (eds) *Global Justice*, New York: New York University Press.
- Scheffler, S (1997) “Relationships and Responsibilities” in *Philosophy and Public Affairs*, jaargang 26, nummer 3: pp 189 – 209.
- Scoones (2009) A Global Land Grab?, <http://www.ids.ac.uk/go/news/a-global-land-grab>, bezocht op 18 mei 2012.
- Singer, P. (1972) “Famine, Affluence, and Morality”, in *Philosophy and Public Affairs*, jaargang 1, nummer 3: pp 229 – 243.
- Singer, P. (2002) “One Economy” in Singer, P. (ed) *One World*, Yale University Press.
- The Oakland Institute (2011) “Understanding Land Investment Deals in Africa: Country Report Ethiopia”, Oakland, CA: The Oakland Institute.
- World Health Organization (2012) Overweight and obesity, http://www.who.int/gho/ncd/risk_factors/overweight/en/index.html, bezocht op 18 mei 2012.
- Young, I.M. (2006) “Responsibility and Global Justice: a Social Connection Model” in *Social Philosophy and Policy*, jaargang 23, nummer 1: pp 102 – 130.